

Umění reprodukce

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Co tak naděláte s tím překládáním? Co někdo napsal anglicky, ty prostě napíšeš česky, né? Vždyť se učíš anglicky třicet let, tak ti to už musí jít samo, né? Vzpomínám si, jak jsem se kdysi pohádala s jedním výtvarníkem kvůli jeho výroku, že „v překládání není žádný tvůrčí vklad, je to pouhá reprodukce“. Cítila jsem to jako nehoráznost a s mladistvým zápalem hájila barvy překladatelského cechu, až jsem do něj tenkrát sotva nakoukla. Podívej se na idiomy, slovosled, rytmus, ty jsou v cizím jazyce odlišné a je třeba tvořivě hledat ekvivalenty... Nic ho nepřesvědčilo.

Dnes už by mě to asi tak nedopálilo, ale občas nad tím přemýšlím. Vynikající teoretik překladu Jiří Levý otázku vyřešil elegantně: z hlediska cíle je překlad umění reprodukční (co nejvíce přiblíží převést originál), na úrovni práce s jazykem už však jde o plně tvůrčí proces (nově vytváříme každé slovní spojení). Na co všechno je ale potřeba myslet, aby člověk dostal originálu?

Když se švagr hlavního hrdiny chová jako padouch, v češtině padouchem zůstane (snad si jen musíme ujasnit, jestli je to spíš „šejdíř“, nebo „hajzl“)

V nejobecnější rovině převádíme dějovou linku. Žádného překladatele by asi nenapadlo svévolně měnit děj románu, i když v dobách cenzury se asi může stát i to. Když se švagr hlavního hrdiny chová jako padouch, v češtině padouchem zůstane (snad si jen musíme ujasnit, jestli je to spíš „šejdíř“, nebo „hajzl“).

Další rovinou je stavba vět. Pokud zůstaneme otroky původního jazyka, těžko se někdo do překladu s požitkem začne. Proč máme škobrtat přes anglicismus „co jí vadilo nejvíc, byla Benova pomalost“, když můžeme číst „nejvíc jí vadila Benova pomalost“? Pokud jde o autorský styl, musí být překladatel hlavně vnímavý čtenář. Používá spisovatel krátké, úsečné věty, nebo košatí souvětí? Má tehle dialog působit absurdně? Je řeč tehle postavy prošípaná kuriozními slovy?

Právě na úrovni slov je nejviditelnější přiležitost k tvoření, ba zábavě. Kde jsou použita slova archaická, vulgární, zkomolená, slovní hříčky nebo novotvary, tam se překladatel vyřadí (viz bratři Medkové v překladu Harryho Pottera).

Někdy se výzva může jevit skoro neřešitelná – třeba když je nadávka zároveň slovní hříčkou. V jedné divadelní hře se muž ostře pohádá s tchánem, který na něj v afektu zařve: „Kike!“ – což znamená hanlivě žid, židák. Hádku zaslechne osmiletá Claire, ale protože nadávku nikdy neslyšela, myslí si, že děda na tatínka zakřičel „Kite!“, což znamená papírový drak. Láme si hlavu, co je na dracích špatného, a její fantazie se zhmotní tím, že na jevišti vběhnou kulísáci a hrají si s papírovými dráčky. To je šlamastyka! V románu by se to ještě dalo zašumovat, ale na divadle...

Začala jsem u nadávky „Ty židáku!“ S draky se tu počítat nedalo, tak jsem si slovo mrmlala tak dlouho, až se mi rozsvítilo, že přes dveře by se „židák“ dalo zvukově zaměnit se slovem „širák“. Claire má v tchle hře zálibu v kovbojských věcech, takže hříčka i dobře zapadá. Kulísáci si tudíž při české premiéře nebudou hrát s dráčky, ale s malinkými širáky (klidně je při tom mohou odhazovat v dál). A pak že překladatel nemá žádnou moc!

GALERIE

Ještě pět minut. Ještě deset. Klidně celý den.

Snímek Milana Bureše ze Sevastopolu je součástí výstavy Czech Press Photo, která je otevřena v Galerii Sýpka ve Valašském Meziříčí. Výstava je otevřena do 31. srpna.

O finanční válce

Osobní výběr ze světového tisku

Okurkové sezony žijí svým vlastním životem. Jsou nadnárodní. Ten výraz pronikl i do hebrejštiny, ač pěstování okurek v subtropickém Izraeli nemá sezonní charakter. Zkusme si malý experiment. Minule jsme citovali články z různých zdrojů na jedno téma – sto let od zřetězeného vyhlášení války. Teď se podívejme, jak jeden zdroj, týdeník *Der Spiegel*, pokrývá okurkovou sezonu. Zjistíme, že tematicky se od *Lidových novin* moc neliší.

Hlavní evropské téma představují sankce proti Moskvě. Často se (i v *LN*) používá citát pruského vojenského стратега von Clausewitz: válka je politika vedená jinými prostředky. Ale ekonom Wolfgang Münchau zdůrazňuje, že Clausewitzovo dílo *O válce* se nezabývá jen tím, jak a kdy se válčí, ale hlavně tím, za jakých podmínek se do války nejde. Ano, vojáci a ekonomové mají jedno společné – zvažují náklady a výnosy.

Kdo jde do války, i do hospodářské či finanční, píše Münchau, musí znát odpověď na tyto otázky: Jaké cíle vstup do války má? Jak jich lze dosáhnout? Jak se vypořádat s reakcí protivníka? Co dělat, když se cíle dosáhnout nepodaří? Jak tu válku ukončit? A s těmito otázkami se musíme vypořádat i v případě sankcí.

Cílem protiruských sankcí nesmí být svržení Putina. Na to nemáme legitimaci. Cílem nemůže být ani návrat anektovaného Krymu. Na to je příliš pozdě. Cílem je jen zabránit další přímé či nepřímé územní expanzi Ruska. Jak k tomu mohou přispět hospodářské sankce?

Těžké sankce, třeba úplné energetické embargo, by sice uvrhly Rusko do krize, ale nás taky. Přijde-li tuhá zima, energetické výpadky by zasáhly střední Evropu, ale ne Rusko. Základ výroby vyspělých zbrojních technologií je účinnější. Poškodí sice banky na Západě, ale ne většinu obyvatel. Krátkodobé škody pro Rusko

ZBYNĚK PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Ekonom Wolfgang Münchau zdůrazňuje, že Clausewitzovo dílo *O válce* se nezabývá jen tím, jak a kdy se válčí, ale hlavně tím, za jakých podmínek se do války nejde

nebudou velké, ale větší budou ty dlouhodobé. Bez přístupu na eurové a dolarové trhy zase nezíská Rusko kapitál pro příští investice. To se nehodí oligarchům, tudíž budou vykonávat tlak na Putina.

Tak jako *LN* i *Der Spiegel* se zabývá veterány z Afghánistánu. Pro Německo je to nová situace. Má sice ještě staříčké veterány druhé světové války, ale na rozdíl od USA či Británie nemá kulturu profesionálních vojáků, umožňující vnímat veterány jako běžné, diskutované a odborně zkoumané téma. Poprvé po 13 letech od začátku nasazení v Afghánistánu zadal bundeswehr provedení odborného výzkumu na vzorku čtyř tisíc vojáků, kteří se od tamtud vrátili. Níže výběr z výsledků.

Na 68 % veteránů tvrdí, že si na misi zvýšili sebevědomí. 56 % navrátilců si pak více cení vlastního života. (Což ale umožňuje různý výklad. Třeba – necení

si méně životů jiných?) Zajímavější je ovšem fakt, že veteráni z Afghánistánu mají stabilnější partnerské vztahy než „průměrná populace“: když už se jim vztah rozpadne, bývá to kvůli Afghánistánu, ale když ne, tak síla vztahu převyšuje průměr. To jsou věci.

Kolega Jiří Peňas je na dovolené. Komu schází jeho cestovní blogy naplněné kulturní historií, komu schází jeho neskrývaný obdiv k Johannu Wolfgangu Goethovi i stopám velkého básníka v krajině, ten to vše najde v magazínu *Der Spiegel*.

Krajinnou osu spolkové země Hesensko tvoří řeka Lahn. Na ní leží místa spjatá s Goethem a jeho románem *Utrpení mladého Werthera*. Mladý Goethe vrazil podél Lahnu kvůli utrpení z neopětované lásky k Charlotte Buffové. Za tři dny ušel 85 kilometrů z Wetzlaru do Bad Emsu. Autorka článku Heidrun Braunová ale láká hlavně na Lahnskou stezku od pramene k ústí – dlouhou 290 kilometrů. To je norma spíše pro Karla Hynka Mácha než pro Jiřího. Ale hovoří pro ni zásadní argument, citát z Goetha: „Jen tam, kam jsi došel pěšky, jsi skutečně byl.“

Sibylle Bergová se na blogu *Spiegel Online* rozčiluje nad úpadkem deníkové žurnalistiky, nad všepohlucující hektičností. Je chyba, píše, vytěšňuje-li se čas k přemýšlení. Všechna média se orientují jen na jeden imperativ: více. „Více práce pro většinou špatně placené lidi. Ať novináři sami řešeršují, píšou články, pak je redigují a potom ještě cpou na sociální média. Nejlepší je, když hned udělají video na YouTube a link na Facebook. Vykorišťujete se, ztrhujete se, protože nás nic nenapadá,“ tak Bergová vnímá roli mediálního managementu.

O tomhle se v *LN* příliš nepíše. Tím víc se o tom mluví na prestižních diskusních fórech – třeba v redakční kuárně.

Poslední dnové lidstva

JAN ZRZAVÝ
evoluční biolog

VĚDECKÁ LEKCE

Od intelektuálů se odjakživa očekává, že budou věštit zkázu lidstva. V moderní době se tato zkáza neprojevuje jen odvrácením od Boha, ale také nekontrolovaným množním, případně nemnožením či těžbou mědi a vypouštěním freonů, ve zvláště politováníhodných případech i „nedostatečným důrazem na rozvoj vzdělání“, přeloženo do lidské řeči nedostatečným financováním univerzit, což intelektuály zaměstnané na univerzitách nesobecky trápí.

Kam se člověk podívá, vidí varovná znamení, u nás poslední dobou založená především na pozorování, že starý Egypt byl a už není, což nemůže být jen tak samo sebou. Člověk by se skoro začal bát, bohužel je obtížné zjistit, čeho vlastně. Řeknete-li, že si neumíte představit, co by se teď zrovna mohlo stát, aby se dostavila katastrofa, apokalyptici odvědí, že v roce 1914 si to lidi taky neuměli představit, a když řeknete, že si tehdy lidi neuměli představit spoustu věcí a velká většina nepředstavitelných věcí se opravdu nestala, takže si je neuměli představit správně, a že z faktu, že se jedna tehdy nepředstavitelná věc stala, neplyne, že se věci dnes nepředstavitelné taky stanou, pokrčí významně rameny. A tak je to se vším.

Co stojí za pozornost, je víra, že (špatnou) budoucnost lze předvídat na základě historických analogií neboli že analogie představují něco skutečného. My evoluční biologové víme, že analogie jsou k ničemu. Žraloci a delfíni plavou v moři a mají podobnou siluetu; v jiných vlastnostech, ať už jde o anatomii, nebo o genom, si ale nejsou o nic podobnější než žralok a veverka. Musí nás zajímat tvar těla a nic jiného, abychom prohlásili, že žralok a delfin jsou si podobní – analogie vznikají výhradně v našich hlavách a nic nevyovídají o vnějším světě. Kterékoliv dva jevy jsou si nějak v něčem podobné – je Andrej Babiš něco jako Želivský, nebo něco jako Vrchlický? Kdo se soustředí, najde podporu pro obojí. „Proč je havran jako psací stůl?“ táže se Kloboučník Lewise Carrolla – inu proto, že „Poe wrote on both,“ zni jedna z odpovědí, asi nepeložitelna.

Historické analogie nám o budoucnosti nic neřeknou ne proto, že je nelze najít, ale právě naopak, můžeme je hledat až do aleluja, najdeme jich nekonečně mnoho a záleží jen na našem životním pocitu, které z nich budeme považovat za relevantní. Kdo má pocit, že naše – míněno atlantická – civilizace končí (protože muslimové, Číňané, populační pokles, sociální stát, Brusel, „chemtrails“, nikdo už neumí latinsky, „fyskultura“ upadá, mládež nám nechte, drogy, herny, prasečí chřipka, demokracie, nový světový řád...), hledá analogie v období úpadku minulých civilizací a pochopitelně je tam najde.

Kdo má pocit, že naše civilizace úžasně zkvětvá kulturně, ekonomicky, technologicky i geopoliticky (neboť internet, mobily, zdravotní péče, stoprocentní gramotnost, sociální stát, Brusel, plány na budování opery v Českých Budějovicích, demokracie, lety na Měsíc, americké vojenské základny všude po světě, zatímco Rusko taktak udržuje poslední základničku v Tartúsu...), může se podívat na období největšího vzestupu starých říší a uvidí nás tam taky.

Že jsou dnes zvěstovatelé úpadku nápadnější, není dáno jen frekvencí optimistů a pesimistů mezi intelektuály, ale i tím, že apokalyptici jsou jaksi z definice hlasitější. Mít se dobře může člověk sám pro sebe, kdežto špatný pocit vysloveně volá po tom, aby se postavil na bedýnku od rajčat v Hyde Parku a začal kázat.

V dlouhodobém měřítku samozřejmě všechno dopadne špatně. Co vzniklo, to i zanikne, jinak nelze. Nic bližšího se o budoucnosti říct nedá, protože budoucnost nikdo nezná; ona ještě nebyla.